

Ahlak ýaramazlygy: amal bilen özüňi alyp baryşyň arasyndaky tapawut

Category: Kitapcy, Pedagogika we edep-terbiye

написано kitapcy | 23 января, 2025

Ahlak ýaramazlygy: amal bilen özüňi alyp baryşyň arasyndaky tapawut AHLAK ÝARAMAZLYGY: AMAL BILEN ÖZÜÑI ALYP BARYŞYŇ ARASYNDAKY TAPAWUT

Erbetlige dahylly klassyky formulýasiýalary öňki makalalarymda düşündirmäge synanşypdym. Emma bu boýunça dini teswirlemede perswektiwany üýtgetmesek, onda Gurhanyň beýany bilen «gaýyby daşlamaga («Sebe» süresi, 53) dowam eder durarys. Tebigatyň kanunlary bilen ahlak kada-kanunlarynyň biri-birinden aýry hereket edýändigine görä, adam bulary aýyl-saýyl etmek arkaly hereket ediş ukybyny kämilleşdirmelidir. Meselem, sil suwunyň geçýän ýerinde bina guran günükärmi, ýa-da siliň emele gelmegine şert döredýän tebigatyň kanuny? Kada-kanunyň hak eýesiniň Alladygyna görä, «helákçılıgi-erbetligi Alla berýär» diýmek – Gurhanyň çemeleşmesi bilen alanda, hem#ä barlyk-adam gatnaşygynda nygtalan «sazlaşyk we bu sazlaşykdan gyşarmazlygyň gerekdigi» («Rahman» süresi, 7-8) baradaky duýduryşyna, hem-de “takwa-borçlulyk düşünjesi” («Aly Ymrان» süresi, 102) baradaky çagyryşyna tersdir.

■ AHLAK SEPLEŞİGINIŇ PARÇASYNA ÖWRÜLMEK

Musulmanlyk bilen birlikde beýleki dinlerem ýagşylyga-yagşy işlere nusga bolmagy ündeýär, ýaramazlyga sebäp bolmagy

gadagan edýär. («Nisa» süreei, 85)

Adam-barlyk gatnaşygynda ärdemlilik (tutanýerlilik, fazylat) açarsöz düşünjedir. Añ-düşünje taryhyň başyndan başlap şu güne çenli bar bolan ärdemlik prinsili adamy öte geçmelerden goraýsy ýaly, yzygiderli ýagdaýda dogrulyga, gowulyga, ölçeglilige gönükdirip durýar.

Ylahyýetçi professor Şaban Aly Düzgüniň kesgitlemesi ahlakly (ärdemli) adamy suratlandyrmakda gyzyklydyr:

“Dünýäde hiç zat adama ymykly tamamlanan ýagdaýda berilmeyär. Adam her bir zady doly tamamlap, onuň aýrylmaz bölegine öwrülyär. Muña «amal» ýa-da «emele getiriji hereket» diýilýär we adamyň gymyldy-hereketlerinden tapawutlydyr. Gurhanyň hatalardyr säwliklerden we kemçiliklerden söz açyp, yzyndan salyh amala-emele getiriji herekete ünsi çekmegi – adamyň bolup geçýän zatlaryň tamamlaýy parçası bolandygy sebäplidir. Bu salyh amal käte başga adamlar bilenem baglanyşyklydyr, käte tebigat bilen ilteşiklidir, emma bu hemise adamy ahlak seleşiginiň parçasyna öwürýär.”

■ ERBETLIGIŇ ŞERTİ

Salyh amal diýlende, köplenç dar gurşawly ybadatlar göz öňüne getirilýär, meselem, namazdyr oraza ýaly. Emma «ahlak seleşiginiň parçası bolmak» bitewi dünýägarayaýy talap edýär. Bu bolsa diñe hikmetiň, pelsepäniň, bilimiň ýoly bilen ýörelende amala aşýar. Syýasy erkiň, dolandyryjynyň, pedagogyň, maýadaryň we ş.m. aktýorlaryň bu «ahlak seleşigini» durmuşa geçirmekdäki roluna kiçi baha berip bolmaz. Hut jemgyýetçilik nogsanlyklary-da şu güýçler sebäpli ýaýraýaf. Kadalaşdyryjy ulgamlaryň işlemezligi, laýyklyk-adalat ýaly gymmatlyklaryň depgilenmegini, tankydy belliklere gulagyň ýapyp ukyp-başarnykly adamlaryň sana salynmazlygy, ykdysady ulgamlary (wezipeli) şahslaryň öz bähbidine ulanmagy döwlete we jemgyýete bolan ynamy ýok edýär hem-de ärdemli bolmagyň derege ýaramaýandygy baradaky düşünje ahlak ýaramazlygynyň ornaşmagyna şert döredýär. Ýagşy bilen ýamany seljermezlik we jogapkärçiligiň ýoklugy ýagşylygyň duşmanydyr.

■ ERBETLIK NÄME?

Ahlak ýaramazlygy adamlaryň özara gatnaşyklarynda ýüze çykýar. Adamyň saýlawyndan we ýonelişinden gelip çykýan bilip we bilmän edýän işleri, säwlikleri, bilkastlaýyn edýän hereketleri garşydaş tarapa berýän zyýany we gynanjy ahlak ýaramazlygynyň özenini düzýär.

Tebigatda ýagşy-ýaman diýen zat ýokdur, bu gymmatlyklar adama mahsus zatlardyr. Tebigatda kada-kanun bar, ahlagy bar kişide bolsa erk-ygtyýar bolýar, bu erk-ygtyýar ýagşynyň kimdigini kesgitleyär. Adama çuñnur täsirini ýetirýän jemgyyetçilik gatnaşyklaryndan sowlup geçmän bir zady aýdaýyn: adam öz ykbalyny (ýazgydyny) we adamzat taryhyny üýtgedip biljek ukyp-başarnykda ýaradylandyr.

(Söhbetimizi indiki makalada jemlärис).

Aýşe SUJU.

«SÖZCÜ» gazeti, 09.11.2020 ý. Pedagogika we edep-terbiye